

УДК 911.5

DOI: 10.31652/2786-5665-2024-5-37-46

Атаман Л. В.

кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри географії
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Україна.
ataman2412@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-4600-7526>

САКРАЛЬНІ ЛАНДШАФТИ У ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНІЙ СФЕРІ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Анотація. Мета – здійснити аналіз сакральних ландшафтів, як об'єктів туризму, показати їх значення, особливості та обґрунтувати перспективи використання. У процесі дослідження використано принципи: взаємозв'язку і взаємозумовленості, послідовності, оптимізації, системності та методи: індукції, дедукції, літературний, порівняльний, історико-географічного аналізу, порівняльно-географічний, картографічний та ГІС-технологій. Розглянуто визначні сакральні ландшафти Вінницької області, детально охарактеризовано відомі та найбільш значимі їх структури, які активно функціонують, як релігійні, паломницькі та туристичні об'єкти і є особливою частиною розвитку туризму. Обґрунтовано доцільність використання сакральних ландшафтів Вінницької області у туристично-рекреаційній сфері, як невід'ємної складової розвитку регіону. Аргументовано значення подальшого пізнання сакральних ландшафтів і релігійних об'єктів для їх раціонального використання й охорони в майбутньому.

Ключові слова: Вінницька область, сакральний ландшафт, релігійний об'єкт, рекреація, духовні святині, релігійний туризм.

Ataman Lyudmila. SACRED LANDSCAPES IN THE TOURISM AND RECREATION SPHERE OF VINNYTSA REGION

Abstract. The article examines sacred landscapes as objects of tourism, their significance, features and perspectives of use are characterized. It is emphasized that spiritual objects have always played an important role in the preservation of the spiritual traditions of our people and now they play an important role in the development of tourism in our country. The most significant sacred landscapes of the Vinnytsia region are considered. The most famous and most significant religious objects of the region, which are currently actively functioning as religious, pilgrimage and tourist objects, which are a special part of the development of tourism, are described in detail. The expediency of using the sacred landscapes of the Vinnytsia region in the tourism sphere is substantiated, as the sacred landscapes are an integral part of the development of tourism in the region, due to the performance of a number of important functions, including sacred, communicative, protective, healing, touristic, and environmental protection. The importance of sacred landscapes and religious objects in the stable and effective development of tourism in the Vinnytsia region is argued.

Especially Vinnytsia region is rich in ancient monuments of wooden architecture of Podillia. Vinnytsia is home to the most famous churches and entire architectural complexes built by well-known Catholic orders that were engaged in active missionary activity. The temples belonged to the Dominicans, Franciscans and Jesuits. On the territory of the Vinnytsia region there are objects of Orthodox pilgrimage, so-called «holy places». In particular, one of the most significant Christian shrines of Podillia is located on the border with Moldova – it is the Lyadiv Men's Cave Monastery of the Beheading of the Head of John the Baptist.

Keywords: sacred landscape, sacred spaces, religious object, spiritual shrines, Vinnytsia region, religious tourism.

Наявність проблеми Питання вивчення сакрального завжди є актуальним, адже його дослідження здійснюються у різних наукових напрямках – географії релігії, теології, культурології, історії, ландшафтознавстві, туризмі тощо. Наукові дослідження, присвячені сакральним ландшафтам, духовним святиням, культовим спорудам, певний період історії нашої держави майже не проводились, однак в останні десятиріччя набувають все більшої актуальності та значимості. Сакральні ландшафти й релігійні центри завжди відігравали важливу роль не лише у збереженні духовних традицій та формуванні духовно-релігійного світогляду, але й у туристично-рекреаційній галузі.

Релігійний туризм нерозривно пов'язаний з культурно-пізнавальним або лікувально-оздоровчим. Передумовами для його розвитку у Вінницькій області є наявні природно-рекреаційні ресурси, багата архітектурна спадщина регіону, етнічне різноманіття, відносно сприятлива екологічна ситуація. На фоні цього, упродовж сторіч, формувалось різноманіття сакральних ландшафтів, які потребують детальних досліджень.

Аналіз попередніх досліджень. Поняття «сакральний ландшафт» є міждисциплінарним, його використовують у географії, ландшафтознавстві, філософії, антропології, культурології та інших науках. Один із перших дослідників в Україні був С. П. Романчук (*Романчук, 2000*), який розглядав можливі варіанти сакралізації ландшафтів і виокремив практичні підходи до їх розуміння. Варті уваги погляди М. Д. Гродзинського (*Гродзинський, 2005*), який створив концепцію сакрального ландшафту. Вагомий внесок у дослідження сакральних ландшафтів зробили науковці єдиної в Україні Вінницької школи антропогенного ландшафтознавства – Г. І. Денисик та В. М. Воловик. В результаті ґрунтовних досліджень Г. І. Денисиком було виділено та проаналізовано групи сакрального простору: релігійні, природні, історичні (*Денисик, 2014; 2015*). В. М. Воловиком запропоновано дефініцію та модель сакрального ландшафту, розроблено класифікацію сакральних ландшафтів; виділено і проаналізовано новий клас антропогенних ландшафтів – тафальних (*Воловик, 2013*).

Серед дослідників, які активно займаються дослідженням сакральних ландшафтів на сучасному етапі, варто назвати О. В. Міщенко, яка визначила зміст поняття сакральний ландшафт,

розробила класифікацію сакральних ландшафтів, обґрунтувала їх організаційну структуру тощо (*Міщенко, 2018*).

Однак, попри об'єктивну актуальність та цікавість до сакральних ландшафтів, залишається актуальним питання значення, особливостей та перспектив використання сакральних ландшафтів у туризмі. Адже туризм одна з найдинамічніших й найперспективніших галузей, яка розвивається й має постійний зв'язок з духовною сферою людства. Духовна сфера представлена у найпрекрасніших проявах через особливі об'єкти: духовні святині, релігійні центри, сакральні простори тощо, що створені або виявлені людиною на різних етапах історичного розвитку.

Мета дослідження. Здійснити аналіз особливостей та перспектив використання сакральних ландшафтів і об'єктів у туризмі Вінницької області, як одного з перспективних регіонів для розвитку релігійного туризму.

Результати дослідження. Сакральний ландшафт – це природна, природно-антропогенна чи антропогенна система, сформована в результаті взаємодії природи та людини, пов'язана із певними життєвими символами, міфами, вагомими подіями, релігійними почуттями та має надзвичайно ціннісне значення для людини або групи людей, потребує особливого вшанування й охорони (*Міщенко, 2020*).

Романчук С. П. наводить таке визначення сакрального ландшафту: природні або природно-антропогенні геосистеми, що виконують духовну функцію, пов'язану, у першу чергу, з релігійними запитами людства, які є об'єктами паломництва, тобто викликають прагнення до спілкування з ними в певній категорії населення. При цьому автор вносить суттєве доповнення: важливою ознакою сакральних ландшафтів є збереження духовної функції території упродовж значного часу, навіть при зміні релігійної й етнічної приналежності (*Романчук, 2000*). В. М. Воловик розглядає сакральний ландшафт як складник етнокультурного, пов'язаного з духовною діяльністю етносу, і культурної спадщини та пропонує таке його тлумачення: сакральний ландшафт є ієротопією священних місць етнокультурного регіону, сформованих у процесі ієрофанії (*Воловик, 2013*). З позицій подієвого підходу суть терміна «сакральний ландшафт» розглядає Г. І. Денисик, який зазначає, що сакральний ландшафт – це су-

купність сакральних місць чи просторів на певній території, яка пов'язується з дуже істотними подіями або має унікальні географічні характеристики (Денисик, 2014).

Вважають, що основою формування сакральних ландшафтів України були дохристиянські традиції, які ґрунтувались на культурі природи, одухотворенні довкілля: гаїв, дерев, річок, джерел тощо. Після прийняття християнства у місцях язичницьких святилищ облаштовували монастирі та церкви, однак загальна структура язичницьких об'єктів та їх ландшафтна організація залишалися подібними. Таким чином, священні гаї, дерева, сади, джерела були першими сакральними ландшафтними структурами. В історії людства саме природні об'єкти були першими, яким люди надали сакральне значення. Люди вірили в надприродну силу цих місць, вважали, що вони наділені духовними властивостями. Наприклад, у біблійних текстах є інформація про те, що часто місцем «розмови з Богом» чи подібного контакту з «вищими силами» були вершини гір, водні об'єкти, печери та інші місця з особливими формами рельєфу. У географічній науці такі ландшафти називають сакральними, тобто такими, що мають виняткову цінність, важливість і значущість, володіють атрактивними властивостями та потребують особливого ставлення. Отже, наявність геологічних, гідрогеологічних, геоморфологічних об'єктів стали передумовою для формування сакральних ландшафтів. Сакралізація ж пам'яток неживої природи свідчить про розвиток на цій території сакрального ландшафту. Це можуть бути різні нерівності рельєфу, приховані або відкриті на поверхні розломи, відкриті і підземні водні джерела, порожнини тощо.

Хоча рельєф місцевості, місце розташування відіграють велику роль у формуванні сакральних ландшафтів, однак визначальними елементами у більшості випадків є культові споруди. Рослинність, яка оточує сакральну споруду, є доповненням, що підкреслює велич храму та особливість цього місця, відображає та посилює відчуття святості й сакральності. Для кожного етносу, який мешкає в етнокультурному ландшафті, сакральними ядрами будуть різні місця чи об'єкти. Зокрема, іудейський сакральний ландшафт (синагога, мікве, єврейське кладовище) буде профанним для українського або польського етносу (Денисик та ін., 2023).

Таким чином, сакральний ландшафт є стійким носієм історичної пам'яті окремого етносу, забезпечує збереження й передавання з покоління в покоління значного обсягу традиційних знань. Сакральний ландшафт забезпечує не лише збереження культури певного регіону, розвиток і збагачення окремої особистості, але й є частиною економічного розвитку регіону, виступаючи ключовим об'єктом туризму. Сакральні ландшафти, як і релігійні об'єкти, належать до історико-культурних туристичних ресурсів. Їх активно використовують для організації туристичної діяльності та залучення туристів (Атаман, 2017).

Оскільки рекреація трактується як відпочинок, пов'язаний із використанням вільного часу, спрямований на відновлення психічних, фізичних і духовних сил людини, то сакральний ландшафт може служити об'єктом такого відпочинку й забезпечити виконання рекреаційних потреб. Сакральний ландшафт, а також його складові, є носієм інформації.

Досвід багатьох країн світу засвідчує, що сакральні об'єкти можуть бути визначальними у формуванні попиту на туристичні ресурси і впливати на отримання значних доходів (Атаман, 2017). Прагнення людини відвідати сакральний ландшафт зумовлює формування навколо нього інфраструктури, зокрема закладів розміщення, харчування, транспортної мережі тощо.

Сакральні ландшафти Вінницької області займають вагоме місце у розвитку туристично-рекреаційної галузі краю. Про це свідчить той факт, що згідно рішення 14 сесії 5 скликання Вінницької обласної ради визнано об'єкти, що входять до «Семи чудес Вінниччини», серед яких 3 об'єкти є сакральними:

1) Свято-Троїцький жіночий монастир XVIII ст. у с. Браїлів;

2) Історико-культурний центр духовності та злагоди: костюл Святого Флоріана XVI ст., Свято-Миколаївський чоловічий монастир XVIII-XIX ст., синагога XVI ст. у місті Шаргород;

3) Лядовський скельний монастир XI-XIX ст. у с. Лядова Могилів-Подільського району.

А також визначено об'єкти, які носять назву «Перлини Поділля», до них увійшли:

1) Кармелітський монастир – пам'ятка архітектури XVII ст. у місті Бар.

2) Комплекс пам'яток архітектури і містобудування національного значення «Мури»: Домі-

Рис. 1. Найвідоміші сакральні святині Вінницької області

ніканський собор XVIII ст. та Єзуїтський монастир XVII ст. у місті Вінниця.

3) Михайлівська церква – пам'ятка архітектури XVIII ст. у с. Дашів Іллінецького району.

4) Свято-Преображенська церква – пам'ятка архітектури XVII ст. у с. Поличинці Козятинського району.

5) Храм Покрови Пресвятої Богородиці – пам'ятка архітектури XVIII ст., с. Каташин Чечельницького району (Гижко, 2007).

На території Вінницької області є сакральні об'єкти православного паломництва, які отримали назву «святі місця». Серед них найвідоміший Лядовський чоловічий печерний монастир Усікновення глави Іоанна Предтечі, що знаходиться у Могилів-Подільському районі на кордоні з Молдовою. Цей монастир одна з найбільш значимих християнських святинь Поділля, один із найдавніших в Україні. Він заснований у 1013 році основоположником руського чернецтва преподобним Антонієм Печерським на його шляху зі святої гори Афон до Києва. У 30-х роках XX ст. монастир був зруйнований, а його відродження відбулося починаючи з 1998 р. Цей унікальний монастир складається з трьох печерних церков (Церква Іоанна Предтечі, Параскеви П'ятниці, Антонія Печерського). Святинями монастиря є чудотворна ікона Святого Іоанна Предтечі Хрестителя Господнього, джерела Святого Іоанна Предтечі та святої Параскеви. З благословення архієпископа Вінницького і Могилів-Подільського Симеона 11 вересня 2010 року під покровительством Лядовського скельного чоловічого монастиря пройшов перший Подільський православний ярмарок. В цей день архієпископ Симеон звершив урочисте богослужіння у Свято-Усікновенському Лядовському чоловічому монастирі. На літургію з'їхали кілька тисяч паломників з Вінницької області, інших областей України та сусідньої Молдови. Після завершення богослужіння паломники взяли участь у відкритті першого Подільського православного ярмарку. А через рік (23 листопада 2011 року) на засіданні Вінницької облдержадміністрації, що було присвячено 1000-річчю з часу заснування Свято-Усікновенського Лядовського скельного монастиря, настоятелю Свято-Усікновенського Лядовського чоловічого монастиря архімандриту Антонію було вручено паспорт об'єкту культурної спадщини (Гижко, 2007).

Відомим монастирем Вінниччини є **Браїлівський жіночий Святої Трійці**, який збудовано 1635 року. Знаходиться у Жмеринському районі. Його унікальність та особливість полягає не лише у красивій архітектурі та особливій атмосфері, але й у тому, що в монастирі знаходяться дві чудотворні ікони – Браїлівсько-Ченстоховська та Браїлівсько-Почаївська ікони Божої Матері. Перша з них знаходиться в монастирі ще з часів революції і славилася серед вірян та паломників своїми зціленнями. Другу ікону монастирю подарував протоієрей А. Хонацький з Почаївської лаври. Найбільша кількість відвідувачів та паломників приїжджає до Браїлова у дні так званих «отпустів», які відбуваються на Вознесіння, у тиждень Всіх Святих, 29 червня та у свята Успіння і Покрови Пресвятої Богородиці. Загалом упродовж року до монастиря приїздить більше 10 тисяч віруючих (Атаман, 2014).

Одним з найвизначніших місць поклоніння у Вінницькій області є **Йосафатова долина**, яка знаходиться поблизу села Голиченці Шаргородського району. Історія цього сакрального місця розпочалась у XVII ст., коли Поділля було поневолене турецькою ордою. Тікаючи від ворогів, православні християни зупинилися в урочищі біля кринички. Під час сну їм явилась Божа Мати, яка благословила навколишню природу й люди залишилися тут жити. Долину, в якій вони поселилися назвали Йосафатовою (благословенною). Особливою подією стало те, що у 1923 р. відбулося явлення Матері Божої, яка наказала ставити хрести. І з того ж дня з хоругвами та іконою святого Миколая поспішили віруючі до кринички, де вони і поставили першого хреста. Йосафатова долина – важливий туристичний центр на Вінниччині, адже в цьому сакральному місці побувало більше півтора мільйони прочан. По благословенню митрополита, тепер кожного року 15 серпня відзначається День Дива з'явлення Божої Матері. У хресній ході щорічно беруть участь більше 10 тисяч паломників.

Ще одним паломницьким центром є місто Шаргород, яке включено до списку «7 чудес Вінниччини» під назвою «**Історико-культурний центр духовності та злагоди**». У його структурі такі сакральні об'єкти: Костел Флоріана XVI ст., Синагога 1589, Свято-Миколаївський монастир XVIII ст. Чоловічий монастир Святого Миколая є одним із найбільших православних монастирів

Вінниччини. Перенесений до Шаргорода з Калинівки Станіславом Любомирським у 1747 році. Це був один із найкращих навчальних закладів Поділля. В ньому навчалися відомі письменники Михайло Коцюбинський і Степан Руданський. Головною окрасою монастиря є Миколаївський собор.

У Шаргороді також відбуваються паломницькі ходи. Хресна Дорога у Шаргороді побудована на зразок єрусалимської Via Dolorosa. Від храму Святого Флоріана на гору за містом побудовано 14 зупинок у вигляді капличок. Ті паломники, хто пройшов єрусалимською Хресною Дорогою, стверджують, що у Шаргороді навіть місцевість своїми ландшафтами подібна до Єрусалиму, адже тут схожі схили та пагорби до єрусалимських.

Серед культових місць поклоніння Вінницької області вартий уваги унікальний хрест «**Калинівське диво**», який знаходиться біля Хресто-Воздвиженського храму у м. Калинівка на узбіччі центрального автомобільного шляху, що є зручним для паломників. Раз на рік віруючі здійснюють до нього хресний хід, проходячи пішки від Вінниці 25 км. Історія цього унікального місця розпочалась у липні 1923 р., коли зі станції Калинівка до села Сальник повертались з громадянської війни два солдати. За переказами, хрест поставили на могилі трьох купців, убитих розбійниками в 1918 р. Хрест був місцевою святинею, священники служили молебні, а також до нього щорічно приходили жителі Калинівки. В цей хрест і вистрілив один із солдатів. Куля влучила в ікону «Розп'яття» та пробила праве плече Спасителя, з якого миттєво потекла кров. Вже наступного дня сюди прийшли хресні ходи прихожан та священників із сусідніх сіл. Хрест збирав біля себе велику кількість духовенства. Тепер хрест стоїть у храмі-каплиці, що була зведена над цим святим місцем.

На території Вінниччини є не лише православні храми, а й католицькі. Тут розміщені костели та архітектурні комплекси, зведені відомими католицькими орденами, які займалися активною місіонерською діяльністю. Храми належали домініканцям, францисканцям та єзуїтам. Так, одним з найстаріших є **костел Усікновення глави Іоанна Предтечі**, заснований як костел Трійці в м. Хмільнику у 1603 році. Упродовж функціонування будівля неодноразово перебудовувалась та руйнувалась.

Костел Святої Анни знаходиться у місті Бар Вінницької області, яке на початку XVII ст. було центром католицизму на Поділлі. Урочисте відкриття храму, збудованого біля зеленого парку – залишків стародавньої фортеці Бонни Сфорца, відбулось 26 липня 1906 р.

Відомі у Вінницькій області **святі лікувальні джерела**. Прикладом є джерело в селі Яблунівка Літинського району. Особливо цікавою та вражаючою є історія цього джерела. В дореволюційні часи, поміщик засипав джерело, яке лікувало людей з навколишніх сіл, за що був покараний сліпотою й лікування йому не допомагало. Лише після відвідування Києво-Печерської Лаври, він розкопав колодязь та дозволив людям ходити до святині. Як тільки джерело було очищене, відбулося диво – до поміщика повернувся зір.

Визначною духовною пам'яткою Вінниччини є **Бушанський скельний храм**, який знаходиться у с. Буша Ямпільського району. Пам'ятка стала відома завдяки наскальному барельєфу, відкритому В. Б. Антоновичем в 1883 р. На основі виявлених зображень, вчений вперше висловив думку про зв'язок бушанського барельєфу з традиціями давніх слов'ян-язичників. Більшість дослідників віднесли цю пам'ятку до категорії давньослов'янського язичницького храму. Науково обґрунтовано дату заснування: II–V ст. н.е. і час його функціонування – до XVI ст. Скельний храм являє собою приміщення, утворене природними розщелинами пісковика. Тут на одній з вертикальних стін розташоване наскальне зображення дерева, на одній з гілок якого сидить півень. Під деревом зображено постать людини, що стоїть на колінах, в її витягнутих руках чаша. Позаду людини зображено благородного оленя. Ще однією пам'яткою Буші є Старий цвинтар із кам'яними хрестами, з бушанським рельєфом та унікальним парком кам'яних скульптур. Він став складовою частиною Державного історико-культурного заповідника (*Атаман, 2014*).

На території Вінницької області є **споруди єврейського віросповідання**. Найбільш відомі синагоги знаходяться в містах Вінниця, Шаргород, Бершадь.

Одним з найвідоміших єврейських містечок Вінниччини є Шаргород. Його назва на в'їзді з боку Чернівців подана трьома мовами: українською, польською та івритом. Хоч єврейська частка населення Шаргорода відносно мала, од-

нак тут і зараз можна зустріти окремі вивіски на івриті. Найкраще збережена синагога в м. Шаргород, яка відноситься до класичного оборонного типу, її архітектура нагадує мавританську. Також в місті збереглися давні кладовища, численні залишки містечкової архітектури єврейської спільноти та старовинний єврейський цвинтар – кіркут.

Ще одним єврейським центром Вінниччини є Бершадь. Євреїв в цьому місті називали «бершадськими та літниками», тобто дуже духовними людьми. У Бершаді збереглась унікальна глинобитна синагога XIX століття, яка знаходиться поблизу центрального ринку. Біля будинку культури можна побачити пам'ятник замученим в гетто євреям.

У Могилів-Подільську на початку XX століття половину населення міста складали євреї. До сьогодні вціліла лише скромна синагога (колись їх було 16), вірогідно кінця XIX століття. Діє іудейська громада. На єврейському цвинтарі є пам'ятник жертвам Голокосту.

У Брацлаві на скелястому березі річки Південний Буг є старовинне єврейське кладовище. Сюди приїжджають паломники з більше як 70 країн світу. Зростає також **паломництво хасидів**. Засновником цього релігійного напрямку був Баал Шем Тов із Поділля (м. Меджибіж), а продовжувачем його став його правнук цадик (праведник) Рабі Нахман, який помер в Умані 1810 р. і донині вважається учителем хасидів. Основні місця паломництва хасидів – у Черкаській, Житомирській, Київській, Вінницькій областях. Тут не лише діють паломницькі маршрути, а й створюється відповідна туристична інфраструктура.

Дерев'яні церкви Вінницької області. Вінницька область багата давніми пам'ятками дерев'яної архітектури Поділля. Використання об'єктів дерев'яного зодчества необхідне для формування власне національного туристичного продукту. Тепер в області нараховується 114 (за іншими даними 137) дерев'яних культових споруд, 35 з яких є національно-культурним надбанням, що в установленому порядку визнані пам'ятками містобудування та архітектури і охороняються державою. Серед них 13 пам'яток мають національне значення. Загалом збереглося 114 дерев'яних храмів, з них побудовані у XVIII ст. – 39, XIX ст. – 73, XX ст. – 2 (Атаман, 2015).

Дерев'яні церкви збереглися у всіх адміністративних районах Вінницької області і двох містах обласного значення (Вінниці та Могилів-Подільському). Найбільше їх у Вінницькому та Гайсинському районах; від 11 до 18 у Жмеринському, Хмільницькому та Тульчинському районах; найменше – у Могилів-Подільському районі (рис. 2).

Дерев'яні храми Вінниччини є значним надбанням Поділля й України. Вони є живим свідченням духовного розвитку нашого краю у минулому, його історії, культури, архітектурного мистецтва (Вечерський, 2007).

Подільці створили власну регіональну культуру храмового будівництва, яка має самобутні характерні ознаки. До класичних зразків дерев'яних храмів Поділля належать церкви: Миколаївська 1746 р. у м. Вінниця, Михайлівська 1752 р. у смт. Вороновиця, Покровська і Миколаївська в с. Лозова, Святої Параскеви-П'ятниці 1775 р. в м. Могилів-Подільський, Успенська 1767 р. в с. Марківка, Різдва Богородиці 1764 р. в с. Печора тощо (Денисик & Чернова, 2008).

Це далеко не весь список сакральних ландшафтних комплексів та об'єктів Вінниччини, що мають туристичне значення у розвитку області. Їхній сакральний зміст сприяє розвитку релігійного туризму, зокрема, в таких напрямках:

- релігійний туризм - можливість використання пам'яток як об'єктів для вивчення історії релігій;
- паломницький туризм – сакральні об'єкти є місцем зцілення, молитви, покаяння, подяки;
- сакральний туризм – духовні святині виступають як об'єкти сакрального характеру, під час відвідування яких людина усвідомлює свій зв'язок з духовним;
- езотеричний туризм – сакральні ландшафти можуть сприяти розширенню традиційного релігійного світосприйняття.

Результати дослідження можна використовувати під час створення туристичних маршрутів у Вінницькій області, а також для розроблення заходів для збереження сакральних ландшафтів. Раціональне використання, збереження та оптимізація сакральних ландшафтів сприятиме культурному і духовному розвитку населення регіону, а також збереженню або підсиленню природних переваг цих територій. Їх оптимізація сприятиме перетворенню спадщини сіл, містечок і міст регі-

Рис. 2. Відомі дерев'яні храми Вінниччини (Атаман, 2015)

ону на своєрідний туристичний продукт, що призводить до зацікавленості у збереженні пам'яток, збільшує кількість відвідувачів. Зокрема, географічні особливості музеєфікації, реставрації і заповідання сакральних об'єктів досліджуваного регіону, пов'язані з особливостями розташування сакральних ландшафтів (переважно у селах і містечках). Адже значна кількість об'єктів знаходиться у віддалених, важкодоступних місцях

і не відповідає умовам сучасного розвитку регіону. Для консервації і музеєфікації сакральної спадщини регіону доцільно формувати мережу регіональних ландшафтних парків на основі вже наявної системи (Атаман, 2019). Це дозволить раціонально використовувати та охороняти сакральні ландшафти, а також частково розвинути індустрію туризму в економічно відсталих районах, одночасно зберігаючи сакральні надбання.

Висновки. Вінницька область має потужний потенціал сакральних ландшафтів, які можна розглядати як ресурс розвитку туризму та рекреації регіону. На території Вінницької області релігійний туризм здійснюється до різноманітних сакральних споруд, серед яких варто відзначити: церкви, (на особливу увагу заслуговують дерев'яні), костели, монастирі й так звані «святі місця» та джерела. Релігійне життя у Вінницькій області активно розвивається: у багатьох районах та містах функціонують і реставруються старі та будуються нові храми і монастирі. Зародження та формування православ'я на Вінниччині свого часу було нерозривно пов'язане з географічним розташуванням та давньою історією краю. Тут збереглися давні традиції, народні обряди, самобутні форми мислення тощо. Низка сакральних ландшафтів Вінницької області є основою для

розвитку не лише сакрального (релігійного) туризму, а й паломництва. У наш час ці об'єкти приваблюють паломників з усієї України та зарубіжжя. Вінниччина є перспективною для розвитку паломництва, як особливого виду сакрального туризму, завдяки значній кількості культових місць, які мають велике духовне, наукове та історичне значення. Серед них на особливу увагу заслуговують Лядівський Свято-Усікновенський чоловічий монастир, Йосафатова долина, Браїлівський жіночий монастир Святої Трійці, Хресна дорога у Шаргороді, Калинівський хрест та інші. Активне створення туристичних маршрутів та паломницьких турів на основі сакральних ландшафтів забезпечить подальший розвиток паломницького та сакрального туризму Вінницької області.

Список використаних джерел

- Атаман, Л. В. (2017).* Атрактивність сакральних ландшафтів м. Вінниці. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Географія, 29, 1–2, 113–117.
- Атаман, Л. В. (2015).* Дерев'яні храми як складова сакральних просторів Поділля. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Географія, 27, 3–4, 192–198.
- Атаман, Л. В. (2019).* Методологічні основи дослідження раціонального використання та охорони сакральних ландшафтів на регіональному рівні. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Географія, 31, 3–4, 93–97.
- Атаман, Л. В. (2014).* Особливості розміщення сакральних об'єктів Поділля. Науковий збірник «Економічна і соціальна географія». 1 (69), 232–238.
- Вечерський, В. В. (2007).* Українські дерев'яні храми. Київ, Наш час, 271.
- Воловик, В. М. (2013).* Етнокультурні ландшафти: регіональні структури і природокористування. Вінниця, ТОВ «Вінницька міська друкарня», 464.
- Гижко, Н. В. (2007).* Перлини Вінниччини. Вінниця, Поліграфічний центр «Фенікс», 109–111.
- Гродзинський, М. Д. (2005).* Пізнання ландшафту: місце і простір: монографія. У 2-х т. Київ, Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 78–126.
- Денисик, Г. І. (2014).* Антропогенне ландшафтознавство: навчальний посібник. Частина І. Глобальне антропогенне ландшафтознавство. Вінниця, Віноблдрук, 334.
- Денисик, Г. І. (2015).* Антропогенне ландшафтознавство: навчальний посібник Ч. II. Регіональне антропогенне ландшафтознавство. Вінниця, Віноблдрук, 332.
- Денисик, Г. І., Кравцова І. В., Воловик В. М., Канська В. В., Атаман Л. В., & Денисик Б. Г. (2023).* Гуманістичні антропогенні ландшафти: монографія. Вінниця, ТОВ «Твори», 346.
- Денисик, Г. І., & Чернова А. В. (2008).* Перлини Східного Поділля. Вінниця, ПП «Видавництво «Тезис». 27–44.

- Мищенко, О.В. (2020).* Еволюція сакрального ландшафту. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Географічні науки. 12, 25–31.
- Мищенко, О. В. (2018).* Сакральний ландшафт: зміст та функції. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Географія. 1 (70), 83–88.
- Романчук, С. П. (2000).* Сакральні ландшафти. Проблеми ландшафтного різноманіття в Україні. Збірник наукових праць. Київ, Інститут географії НАНУ, 144–146.

References

- Ataman, L. V. (2017).* The attractiveness of sacred landscapes of Vinnytsia. Scientific notes of Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsyubynskyi. Series: Geography. 29, 1–2. 113–117. [In Ukrainian].
- Ataman, L. V. (2015).* Wooden temples as a component of the sacred spaces of Podillia. Scientific notes of Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsyubynskyi. Series: Geography. 27, 3–4, 192–198. [In Ukrainian].
- Ataman, L. V. (2019).* Methodological foundations of the study of rational use and protection of sacred landscapes at the regional level. Scientific notes of Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsyubynskyi. Series: Geography, 31, 3–4, 93–97.
- Ataman, L. V. (2014).* Features of the placement of sacred objects in Podillia. Scientific collection «Economic and social geography», 1 (69), 232–238. [In Ukrainian].
- Vechersky, V. V. (2007).* Ukrainian wooden temples. Kyiv, Our time, 271. [In Ukrainian].
- Volovik, V. M. (2013).* Ethnocultural landscapes: regional structures and nature use. Vinnytsia, «Vinnytsia City Printing House», 464. [In Ukrainian].
- Hyzhko, N. V. (2007).* Pearls of Vinnytsia. Vinnytsia, Phoenix Polygraphic Center., 109–111. [In Ukrainian].
- Grodzinsky, M. D. (2005).* Knowledge of the landscape: place and space: a monograph. In the 2nd block, Kyiv, Publishing and Printing Center «Kyiv University», 78–126. [In Ukrainian].
- Denisyk, G. I. (2014).* Anthropogenic landscape science: a study guide. Part I. Global anthropogenic landscape science. Vinnytsia, Vinobldruk, 334. [In Ukrainian].
- Denisyk, G. I. (2015).* Anthropogenic landscape science: textbook Part II. Regional anthropogenic landscape science. Vinnytsia, Vinobldruk, 332. [In Ukrainian].
- Denisyk, G. I., Kravtsova, I. V., Volovik, V. M., Kanska, V. V., Ataman, L. V., & Denisyk B. G. (2023).* Humanistic anthropogenic landscapes: a monograph. Vinnytsia, Tвори, 346. [In Ukrainian].
- Denisyk, G. I., & Chernova, A. V. (2008).* Pearls of Eastern Podillia. Vinnytsia, Thesis Publishing House, 27–44. [In Ukrainian].
- Mishchenko, O. V. (2020).* The evolution of the sacred landscape. Scientific Bulletin of Kherson State University. Geographical sciences series. 12, 25–31. [In Ukrainian].
- Mishchenko, O. V. (2018).* Sacred landscape: content and functions. Bulletin of Taras Shevchenko Kyiv National University. Series: Geography, 1 (70), 83–88. [In Ukrainian].
- Romanchuk, S. P. (2000).* Sacred landscapes. Problems of landscape diversity in Ukraine. Collection of scientific works. Kyiv, Institute of Geography of the National Academy of Sciences, 144–146. [In Ukrainian].

Статтю надіслано до редколегії 16.01.2024 р.